

1924'TEN BUGÜNE BİLGİ YURDU: AKSARAY İL HALK KÜTÜPHANESİ KNOWLEDGE HOUSE FROM 1924 TO TODAY: AKSARAY PROVİNCİAL PUBLIC LIBRARY

Ali KUŞCALI

Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi
ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı
alikuscali@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3610-4453

Mert KOCAMAN

Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt Meslek Yüksekokulu,
Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü
mertkocaman@aksaray.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-8028-264X

ÖZ

Geliş Tarihi:

20.07.2024

Kabul Tarihi:

22.03.2025

Yayın Tarihi:

27.03.2025

Anahtar Kelimeler

Aksaray,
Kütüphane,
Ulusal Mimarlık,
Matbaa,
Kitabe,

Keywords

Aksaray,
Public Library,
National
Architecture,
Printing House,
Inscription,

Halk kütüphaneleri, kullanıcılara kitap okuma ve araştırma yapma imkânları sunarak bulunduğu bölgenin kültürel ve sosyal yönden gelişmesine katkı sağlayan kurumlardır. Türkiye’de her yaş ve düzeyde kadın ve erkeğin bilgi edinme ihtiyaçlarını karşılayan halk kütüphaneleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte ülkenin çeşitli yerlerinde açılmaya başlamıştır. Bu kapsamda Aksaray’da da Cumhuriyet’in ilanından hemen sonra bir halk kütüphanesi inşa edilmiştir. 1924 yılında inşasına başlanan ve 1926 yılında hizmete açılan bu tarihi yapı, Aksaray’daki Ulusal Mimarlık üslubunda inşa edilen yapıların en güzel örneklerinden birisidir. Bodrum ve zemin kattan oluşan Aksaray İl Halk Kütüphanesi, bir dönem matbaa olarak hizmet vermiş, duvarlardaki süslemeleri, kitabeleri ve kabareleriyle estetik bir yapı görünümüne sahip olmuş, çeşitli toplantı ve merasimlere ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde kullanıcılara bilgiye erişim imkânı sağlamaya devam eden kütüphane özellikle ilk, orta ve lise düzeyindeki öğrenciler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Cumhuriyet döneminin mimarisinin ilk örneklerinden olması nedeniyle bu çalışmada, Aksaray İl Halk Kütüphanesi’nin tarihi ve mimari özellikleri, verdiği temel hizmetleri ile şehrin sosyal ve kültürel hayatına katkıları incelenmeye çalışılacaktır.

ABSTRACT

Public libraries are institutions that contribute to the region’s cultural and social development by allowing users to read books and conduct research. Public libraries in Turkey, which meet the information needs of men and women of all ages and levels, started to be opened in various parts of the country with the establishment of the Republic of Turkey. In this context, a public library was built in Aksaray immediately after the proclamation of the Republic. Started in 1924 and opened in 1926, this historical building is one of the most beautiful examples of buildings built in the National Architecture style in Aksaray. Aksaray Provincial Public Library, consisting of a basement and ground floor, served as a printing house for a period and an aesthetic building appearance with its decorations, inscriptions, and cabarets on the walls, and hosted various meetings and ceremonies. Today, the library provides users with access to information and is frequently used by primary, secondary, and high school students. Since it is one of the first examples of the architecture of the Republican period, this study will examine the historical and architectural features of Aksaray Provincial Public Library, its essential services, and its contributions to the city’s social and cultural life.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1519643>

Atf/Cite as: Kuşçalı, A., & Kocaman, M. (2025). 1924’ten bugüne bilgi yurdu: Aksaray İl Halk Kütüphanesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 15(1), 489-509.

Giriş

Tarihi yapıları araştırmak, kültürel mirası koruma açısından kritik bir rol oynar. Bu yapılar, geçmişin izlerini taşıyan önemli simgelerdir ve bu simgelerin korunması, gelecek nesillere aktarılması önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra tarihi yapılar, bir toplumun kimliğini ve tarihini anlamak açısından da önemlidir. Çünkü, insanların tarihleriyle güçlü bir bağ kurmalarına ve kimliklerini oluşturmalarına imkân sağlamaktadır. Bu nokta da bir ülkenin veya şehrin eğitim ve kültür tarihi hakkında kütüphane binaları önemli verileri barındırmaktadır. Bu nedenle, bu binaları inceleyen araştırmalarda, yapıların bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Kütüphaneler, bilgi değeri taşıyan basılı ya da basılmamış dokümanların toplandığı, arzu edildiğinde bu dokümanların kolayca bulunacak şekilde tanzim edildiği, hizmete sunulduğu ve ödünç verildiği kurumlardır. Kütüphaneler bilgi kaynaklarını toplamasının, korumasının, organize etmesinin ve toplumun yararına sunmasının yanı sıra toplumsal iletişimin gerçekleşmesinde, kültürel aktarımın sağlanmasında, bireysel bilginin toplumsal bilgiye dönüştürülmesinde köprü görevi üstlenerek önemli bir rol oynarlar (Alar, 2001, s. 297; Yılmaz, 2003, s. 26-27). Toplumda en yaygın ve en çok bilinen kütüphane çeşitlerinden birisi olan halk kütüphaneleri ise (Keseroğlu, 2018, s. 11), halkın yaşam boyu öğrenimlerini desteklemek amacıyla çeşitli hizmetleri okuyucuya sunarak halkın her yönden kalkınmasına katkı sağlamayı amaçlayan kurumların başında gelmektedir (Alaca, 2017, s. 29). Halk kütüphaneleri, her yaş ve düzeyden çeşitli mesleklere sahip kadın ve erkek okuyucuların farklı konularda kaleme alınan fikir ürünü eserlerden serbest ve ücretsiz faydalanmasına imkân veren, bölgenin sosyal, kültürel ve teknik yönden kalkınmasına katkı sağlayan kurumlardır (Ersoy, 1966, s. 1; Çapar, 1987, s. 55).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu olan 1923 yılından itibaren, ülkede kültür ve eğitim alanında bir dizi reform gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde kültür ve eğitim alanındaki reformların geniş halk kitlelerine ulaştırılması için kütüphanelere özel önem verilmiş ve ülkenin çeşitli yerlerinde kütüphane binaları inşa edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Aksaray İl Halk Kütüphanesi hem mimarisi hem de işlevi açısından Anadolu'daki erken örneklerden birisidir. Aksaray Valisi Yusuf Ziya Günar döneminde (1923-1931) inşa edilen kütüphane, I. Ulusal Mimarlık üslubunda inşa edilmiştir.¹ Kentin simge yapılarından birisi olan yapı, inşa edilmiş amaçlı doğrultusunda halkın kitaplara ulaşmasını sağlamıştır. Bir dönem Vilayet Matbaası olarak da kullanılan bu tarihi yapı, insanların kitaplar ile bulunduğu bir mekân olmasının yanı sıra toplantıların, konferansların, nişan ve düğün törenlerinin yapıldığı ve baloların düzenlendiği bir yer olarak da hizmet vermiştir (Tekeli, 2008, s.79-80; Gül a, 2021, s. 57).

Yapılan literatür taramasında Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin tüm yönleriyle ele alındığı müstakil bir makale çalışmasının olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte konuyla alakalı bazı araştırmacıların tezlerinde, ansiklopedik kitap çalışmalarında ve sempozyum bildirimlerinde, bina hakkında bazı bilgiler sundukları saptanmıştır. Ancak bu çalışmalarda, yapı ile ilgili genel bilgilere odaklanıldığı ve sadece mimarisine vurgu yapıldığı gözlemlenmiştir.² Bu sebeple, eksik olduğu düşünülen bazı kavramlarla birlikte, Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin kuruluş amacı, verdiği temel hizmetleriyle şehrin sosyokültürel hayatına katkıları ve günümüze kadar olan süreçte kütüphane binasındaki mimari değişimleri, bu çalışmada detaylı bir şekilde ele alınmaya çaba gösterilmiştir.

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, yapıyla ilgili kesin verilere ulaşmak amacıyla, bu tarihi yapının yerinde incelenmesi için saha çalışmaları gerçekleştirilmiş ve yapı üzerinde detaylı gözlemler yapılarak fotoğraflar çekilmiştir. Ayrıca, kütüphane görevlilerinden alınan bilgilerle günümüzdeki kütüphanenin faaliyetleri hakkında güncel bilgilere ve verilere de ulaşılmıştır.

¹ "Osmanlıların son dönemi (1910) ile Cumhuriyetin erken dönemlerinde (1930) inşa edilen yapılar, o dönemki alan uzmanları tarafından Milli Mimari Rönesansı olarak isimlendirilirken daha sonraki mimarlık tarihçileri tarafından Birinci Milli Üslup (I. Ulusal Mimarlık) şeklinde adlandırılmıştır. Milli Mimari Rönesansı dedikleri bu eklektik mimari Osmanlı canlandırmacılığı olarak da bilinmektedir. Temel fikri, klasik Osmanlı mimarisinden alınan dekoratif unsurlar ile betonarme ve çelik gibi yeni inşaat tekniklerini birleştirilmesidir. Bu akım, Türkiye'deki mimarlık alanındaki söylem ve pratiğe 1908'den 1930'lara kadar egemen olmuştur" (Bozdoğan, 2012: 31).

² bk. (Konyalı, 1974, s. 1179, 1225; Yüksel, 1979, s. 45-58; Yüksel, 1981, s. 13-14; Eroğlu, 1990, s. 105-113; Eroğlu, 1998, s. 104-105, 230-232, 323-325; Tekeli, 2008, s. 79-80; Erdal, 2014, s. 419-424, Çizim No: 248-251, Fotoğraf No: 2126-2169; Tekdaş, 2018, s. 135-141; Özer, 2019, s. 125-138).

Cumhuriyet Dönemi Kütüphanecilik Faaliyetlerinin Başlaması

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından her alanda olduğu gibi özellikle kültürel alanda da reformlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Kültürel reformların kalıcılığının ve sürekliliğinin sağlanması için yapılan yasal düzenlemeler, Türk kütüphaneciliğini bugünlere kadar getiren geleneğin de yasal alt yapısını oluşturmuştur (Avcı, 2017, s. 82-83). Bu bağlamda Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile daha önceleri Evkaf Nezareti'ne bağlı olan okul, medrese ve kütüphane gibi yapılar, Maarif Vekâleti'ne (Eğitim Bakanlığı) bağlanmıştır (Şenalp, 1974, s. 39-40). O tarihe kadar vakıf girişimi olarak faaliyet gösteren kütüphaneler, alınan bu kararla birlikte eğitim politikasında resmi bir kamu görevi kimliğine sahip olmuştur (Soysal, 1987, s. 21).

Cumhuriyet'in ilanından sonra, devletin temel kurumlarına ek olarak kütüphanecilik hizmetlerinin geliştirilmesini içeren yeni düzenlemeler uygulamaya konulmak istenmiştir. Eğitim alanında yapılan düzenlemelerde, milli devlet politikalarının yanı sıra Batı ülkelerinin eğitim sistemleri de referans alınmıştır. Bu bağlamda, yurt dışına öğrenci gönderme ve aynı zamanda Batı ülkelerinden uzmanların görüş ve raporlarına başvurma yoluna gidilmiştir. 1924 yılından 1938 yılına kadar olan dönemde, Türkiye'ye çeşitli amaçlarla birçok yabancı uzman getirilmiş ve bunlardan Türk eğitim sistemi için raporlar hazırlamaları talep edilmiştir. Aynı zaman dilimi içinde, dört kişi kütüphanecilik eğitimi almak üzere yurt dışına gönderilmiştir (Tangülü, Karadeniz ve Ateş, 2014, s. 1985-1987; Avcı, 2017, s. 106-107).

Uzmanların hazırladıkları raporlarda, ülkede kütüphane ve kütüphane hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve mevcut hizmetlerin iyileştirilmesine dair önemli önerilere vurgu yapılmıştır. Maarif Vekâleti'nin daveti üzerine 1924 yılında Türkiye'ye gelen Amerikalı Profesör John Dewey, yurt dışından çağrılan yabancı uzmanların ilki olmuştur (Oğuz, 2017, s. 144). Dewey, İstanbul, Ankara ve Bursa'ya giderek incelemelerde bulunmuş ve bu çalışmasını bir rapor haline getirerek "Türk Maarifi Hakkında Rapor" adıyla Maarif Vekâleti'ne sunmuştur (Avcı, 2017, s.109). Dewey raporunda, okur yazar oranının yükseltilmesi ve halk arasında okuma alışkanlığının kazandırılması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Dewey, 1939, s. 2; Oğuz, 2017, s. 144). Bunu gerçekleştirmek için seyyar kütüphanelerini kurulmasına ve kütüphanelerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri içinde mesleki bilgiye sahip kütüphane memurlarının yetiştirilmesine ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Bunun gerekçesi olarak da okuma yazma öğrenen çocukların evlerinde okuyabilecekleri kaliteli kitapların olmamasını göstermiştir. Bu noktada çocukların ilgisini çekecek çeşitli konulara dair hazırlanacak olan kitapların olduğu seyyar kütüphanelerin tertip edilmesini ve bu seyyar kütüphanenin okuldan okula dolaştırılarak öğrencilere ödünç kitaplar vermesini önermiştir. Böylece hem çocuklar hem de onların ebeveynleri bu kitapları okuyacak ve okur yazar oranı da arttırılacaktır. Buna ek olarak Dewey, halkın kitaplara serbestçe erişebilmesi için her okul binasında bir kütüphane odası tahsis edilmesini ve ayrıca şehirlerde müstakil kütüphane binaları inşa edilmesini de teklif etmiştir (Dewey, 1939, s. 2-5).

John Dewey'in ardından 1925 yılında Hars (Kültür) Dairesi Müdürü Hamit Zübeyir Koşay, ülke sınırları içerisindeki kütüphanelerin hakkında bir rapor hazırlamıştır. Bu raporun, Türk kütüphaneciliği açısından anıtsal bir belge özelliği taşıdığı söylenebilir. Koşay'ın raporunun dikkat çeken bir yönü, 1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin 64 il ve 395 ilçesi içerisinde, 45 İl merkezi ve 366 İlçesinde genel kütüphanenin olmamasını belirtmesidir (Koşay, 1960, s. 36; Şenalp, 1974, s. 40). Bu durum, ülkedeki kütüphane eksikliğine dair çarpıcı bir tespiti ortaya koymaktadır.

Koşay, ülkedeki kütüphanecilik faaliyetleri hakkında yaptığı durum tespitinden sonra konuyla ilgili eksikliklerin giderilmesine yönelik şu önerilerde bulunmuştur:

- Tüm il merkezlerinde ve taşra bölgelerde halk kütüphanelerinin yaygınlaştırılması,*
- Seyyar kütüphanelerin kurulması,*
- Yazma ve eski basma eserlerin ülke dışına çıkmasını önlemek için tedbirler alınması,*
- Milli kütüphanenin tesis edilmesi,*
- Kütüphanecilerin yaşam ölçütlerinin iyileştirilmesi,*
- Kütüphanecilik tekniğine ve bilgisine sahip elemanların yetiştirilmesi,*
- Kütüphanecilikle ilgili yayınların yayımlanması,*
- Toplu katalogların oluşturulması,*

Üniversite seviyesinde kütüphanecilik eğitiminin başlatılması,

Kütüphanecilik kurslarının açılması. (Koşay, 1960, s. 37-39)

Koşay'ın raporundan yaklaşık bir yıl sonra, Aksaray'da İl Halk Kütüphanesi binası faaliyete geçmiştir. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in ilanından sonra Aksaray'ın, Türkiye'de birçok ilden önce bir kütüphane binasına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum, Aksaray özelinde kütüphane hizmetlerinin erken ve etkili bir şekilde başlatıldığını da göstermektedir.

Dewey ve Koşay'ın hazırladığı bu iki raporun dışında Helmut Ritter (1935), Joseph Stummvoll (1935), Yaşar Nabi Nayır (1937), Nahid Sırrı Örik (1939) ve Yaşar Karayalçın (1952) tarafından da raporlar hazırlanmıştır (Oğuz, 2017, s. 144). Ancak bu raporlar, Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin inşa ve hizmete giriş tarihine uzak olduğu için çalışmada sadece Dewey ve Koşay'ın raporlarına yer verilmiştir. Netice olarak Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra kütüphane ve kütüphanecilik sorunları büyük bir ciddiyetle ele alındığı söylenebilir (Şenalp, 1974, s. 40). Bundan sonraki başlıkta Cumhuriyet dönemi kütüphaneciliğinin ilk örneklerinden biri olan Aksaray İl Halk Kütüphanesi binasının inşa sürecine ve sahip olduğu mimari özelliklere değinilecektir.

Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Tarihi ve Mimari Özellikleri

Aksaray İl Halk Kütüphanesi, Aksaray'ın eski şehir merkezinde kale sınırları içinde Hacı Hasanlı Mahallesi'nde yer almaktadır. Müstakil bir bina olarak inşa edilen bu kütüphane Ulu Camii'nin ise hemen kuzey bitişiğinde bulunmaktadır³. 20. yüzyılın başlarında Gertrude Bell tarafından çekilen resimlerde caminin kuzeyinde farklı bir yapının bulunduğu görülmektedir. Konyalı kitabında, caminin yakınında imarethanesinin olduğunu düşünüldüğünü ve kütüphanenin de bu yapının yerine yapılmış olabileceğini ifade etmektedir (Konyalı, 1974, s. 1225, 1778-1779). Yüksel ise, kütüphane ile ilgili olarak bir tapu senedinde arsa istimlakine 28 Haziran 1921 tarihinde İl İdare Meclisi kararı ile başladığını aktarmaktadır (Yüksel, 1981, 14). Bu durumda eski fotoğrafta görülen yapının Aksaray Valisi Abdullah Sabri Karter zamanında yıkıldığı, bir diğer Aksaray Valisi Yusuf Ziya Günar tarafından ise Mimar Galip Bey'e günümüzde de kullanımına devam eden Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin inşa ettirildiğini göstermektedir⁴. Sonuç olarak inşasına 1924 yılının Haziran ayında başlanılan yapı, 1926 yılının Mayıs ayından tamamlanarak halkın kullanımına açılmıştır (Erdal, 2014, s. 419; Şekil 1-2).

Şekil 1. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Temel Atma Töreni⁵.

³ Cunbur, kütüphane yapılarının müstakil bir bina olarak inşa edilebildikleri gibi bir külliye içinde bağımsız bir bölüm olarak halka hizmet sunduklarını aktarmaktadır (Cunbur, 1963, s. 115). Eroğlu da Anadolu ve İstanbul'daki kütüphanelerin şehrin merkezi sayılabilecek bir Ulu Camii'nin hemen yakınına ya da külliye'nin bir parçası olarak müstakil veya yarı müstakil olarak inşa edilebildiklerini söylemekle birlikte bu tarzda inşa edilen yapıların örnekleri de belirtmektedir (Eroğlu, 1998, s. 106-107).

⁴ Kütüphanenin inşası ile ilgili T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde bir belge bulunmaktadır. 21.05.1925 tarihli bu belge Aksaray Vilayetinden, Ma'ârif Vekâlet-i'ne (Milli Eğitim Bakanlığına) yazılmış olup, kütüphanenin inşasının başladığı dönem (1921) ve mimari özelliklerinden bahsedilmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 180-9-0-0/53-269-2/21.05.1925.

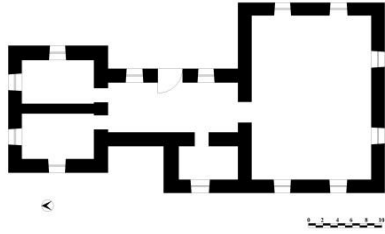
⁵ Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Aksaray İl Halk Kütüphanesi" (Erişim 14 Mart 2024).

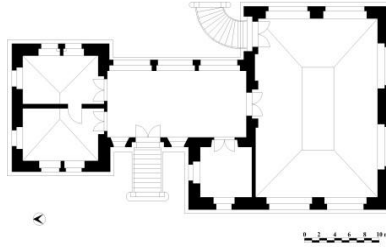
Şekil 2. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Batı Cephesi⁶.

Kütüphane binası kuzey-güney doğrultulu olup, asimetrik bir plan düzeninde bodrum ve zemin kattan meydana gelmektedir. Yapının büyük bölümünde bosajlı kesme taşlar kullanılırken cephenin bazı kısımlarında sarı renkli mermer kullanımıyla da karşılaşmaktadır. Kütüphanenin örtü sisteminde ise alaturka kiremitlerin kullanıldığı bilinmektedir. Bu alaturka kiremitlerin ise 1990'lı yıllarda yapılan onarımların ardından Marsilya kiremidine dönüştürüldüğü görülmektedir.

Kütüphane binasının zemin katına biri batı cephesinin orta bölümünde diğeri ise doğu cephenin kuzey kısmına yerleştirilen merdivenlerle ulaşılan iki kapı açıklığında geçilerek girilebilmektedir. Bu merdivenlerin korkuluklarının da zaman içerisinde büyük bir değişime uğradığı ve değiştirildiği bilinmektedir. Ayrıca doğu cephede yapının bodrumuna girişi sağlayan bir kapıya daha yer verilmiştir. Her iki katta da benzer bir plan kurgusunun görüldüğünü söylemek mümkündür (Şekil 3-5).

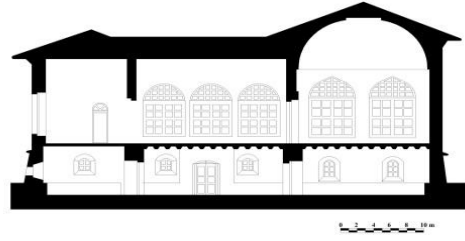

Şekil 3. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Bodrum Kat Planı (Erdal, 2014, s. 833).

Şekil 4. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Zemin Kat Planı (Yüksel, 1981, s. 17).

⁶ Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Aksaray İl Halk Kütüphanesi" (Erişim 14 Mart 2024).

Şekil 5. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Kesit Görünümü (Yüksel, 1981, s. 17).

Yapının orta bölümünde bir hol, kuzeyde personele ait hacim ve depo alanları, güneyde ise kitaplıklar ve okuma salonları bulunmaktadır. Kütüphane binasının bodrum ve zemin katı arasında volta döşeme, zemin kattaki okuma salonunun üzerinde ise teknetonoz⁷ kullanılmıştır. Diğer hacimlerin üzeri ise düz tavanla geçilmiştir. Günümüzde geçirdiği onarımlardan dolayı bu düzenlemeyi içten görebilmek mümkün olmasa da dıştan yapıyı örten dört omuzlu kırma çatıların farklı kotlarda yer alarak iç örtü kısmındaki düzenlemeleri ve plandaki asimetrik kurguyu bu bölümde de devam ettirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yapının batı cephesindeki giriş açıklığının merkeze değil de kuzeye kaydırılarak içeriye çekildiği görülmektedir. Her iki yandaki hacim ise beden duvarında dışarıya doğru taşıntı yapmaktadır. Kapı açıklığının kuzeyinde kalan personele ayrılan bölümün cephenin güneyinde yer alan okuma salonu ve diğer birime göre daha az taşıntı yaptığı izlenmektedir. Bu durumda cepheden bakıldığında parçalı bir görünüm elde edilmesini sağlamaktadır. Hatta cephenin güneyinde yer alan birimlerinde arasındaki kot farkından dolayı farklı çatıların altında kaldığı görülmektedir. Yapının batı cephesindeki bir diğer önemli detay kat ayrımının hem bu cephede hem de diğer cephelerde bosajlı kesme taş duvar sırasının en alt kısmına yerleştirilen bir silme hattı ile belirginleştirilmiş olmasıdır. Bu hattın altında da küçük basık kemerli beş adet pencereye yer verilmiştir. Pencerelerin dördü, yapının batı cephesinde bir tanesi ise cephenin güneyinde beden duvarından dışarı taşıntı yapan kısmın alt kotunda yer almaktadır. Analı-kuzulu rustik bir taş sırası ile çevrili bu pencereler yardımıyla yapının bodrum katının ışık alması sağlanmaktadır.

Batı cephedeki en dikkat çeken kısmı ise giriş açıklığının bulunduğu bölümdür. Taç kapı formunda düzenlenen bu kısma merdivenle çıkılarak kütüphanenin holüne ulaşılabilir. Kapı açıklığı yarım daire kemerli olup, sağır sivri bir kemerle çevrelenmiştir. Kapı açıklığının her iki yanında da birer adet yarım daire kemerli pencereye yer verilmiştir. Pencereler ve kapı açıklığı yanlarda silmelerle hareketlendirilmiştir. Bu bölümün alt kotunda ise geometrik formlar içerisine yerleştirilen kıvrım dal, yaprak ve çiçeklerden oluşan bir süslemeye yer verilmiştir. Kapı açıklığının üzerindeki sağır sivri kemerin hemen üzerinde ise sırasıyla simetrik olarak konumlandırılan geometrik geçmelerden meydana gelen bir kompozisyon ve bitkisel formlu kabalar⁸ görülmektedir. Kabaların arasında da dikdörtgen pano içerisine yerleştirilen Osmanlıca sülüs hat ile yazılan bir kitabe ve kitabenin hemen üzerinde ise bir Türk bayrağı bulunmaktadır. Bahsi geçen bu bölüm en dıştan bir silme kuşağı ile çevrelenmektedir (Şekil 6-7).

⁷ Teknetonoz: Tekne ve tonoz kelimelerinden oluşan bu mimari kavramı daha somutlaştırmak için hem tekne hem de tonoz kelimelerinin öncelikle somutlaştırılmasına ihtiyaç vardır. Tekne, kimi ahşap tavanların ortasındaki girgin bölümün adı iken tonoz ise biçimi alttan içbükey olmak üzere taş ya da tuğla ve harçla örülmüş yarım silindir biçimindeki tavanın ismidir. Teknetonoz ise dikdörtgen planlı bir mekânı örten bir beşiktonozun dar kenarlarına paralel eğimli birer düzlemle kesilmesiyle oluşan tonozla verilen adıdır bk. (Hasol, 1975, s. 493, 504; Sözen ve Tanyeli, 2011, s. 298).

⁸ Kabara: Eski yapılarda iki kemer arasında meydana gelen üçgen yüzeyleri süslemek için, sütunların ekseni hizasına yüzleri kemer tablalarıyla aynı düzeyde olacak şekilde yerleştirilen, daire biçimindeki taş kurs adı verilirken bunların yarım küre şeklinde ileriye doğru taşkın yani çıkıntılı olanlarına ise kabara adı verilir bk. (Hasol, 1975, s. 250, 315).

Şekil 6. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Batı Cephesi.

Şekil 7. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Batı Cephesinde Yer Alan Kitabe.

Batı cephedeki kapı açıklığının üzerindeki kitabede aşağıdaki şiir bulunmaktadır:

ای بوجه ترک	Ey Yüce Türk
قوش گل آرا بو ایشته سنڭ ایسته‌دیگنڭ نور	Koş gel ara bul işte senin istediğin nûr
نورگله وطن اولمایدیر گلشن معمور	Nûrunla vatan olmalıdır gülşen-i ma'mûr
ایتدکجه ضیاء اثرڭ هرکسی مسرور	Ettikçe ziyâ-ı eserin herkesi mesrûr
پیشانی عظیمیڭ یوروسون فاخرو مغرور	Pîşânî azmin yürüsün fahr u mağrur
ساری شیخ	Sarı Şeyh
اوسته مصری	Usta Mısri

Batı cephenin kuzey kanadında yarım daire kemerli sağır bir silme içerisine yerleştirilen ve bitişik nizamda düzenlenen iki adet pencereye yer verilmiştir. Bu pencerelerin arasında ve yanlarında silmelerle hareketlendirilen

birer sütunçe⁹ bulunmaktadır. Sütunçelerin alt kotunda vazodan çıkar vaziyette betimlenen iri yapraklı çiçekler görülmektedir. Sütunçelerin üst kotunda sütun başlığının bulunması gereken bölümde yine bitkisel formlu bezemelere yer verilmiştir. Yarım daire kemerli pencerelerin hemen üzerinde bir kabara, kabaranın üzerindeki sağır yarım daire kemerin üst bölümünde silmeler ile çevrelenen pano içerisinde ise makili hat ile Arapça olarak kelime-i tevhid yazmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Batı Cephesinin Kuzey Kanadında Bulunan Kelime-i Tevhid.

Bu bölümün en dış kısmının ise testere dişi formlu bir silme bordürü tarafından çevrelendiği görülmektedir. Bordür cephede yer alan pencerelerin her iki yanındaki sütunçelerin yaklaşık olarak orta kısmına dik olarak devam etmekte ve pencerelerin sağır yarım daire formlu kemeri ile birleşerek sonlanmaktadır.

Kütüphanenin batı cephesinin güney kanadında ise dört adet pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerden üçü batı cephe duvarı üzerinde biri ise güney kanadın batıya doğru taşıntı yaptığı ve batı cephedeki ana giriş kapısına bakan kuzey cephe üzerinde yer almaktadır. Bahsi geçen pencereler batı cephenin kuzey kanadındaki pencerelerden farklı olarak sivri kemerli olarak tasarlanmıştır. Bu kısımda bulunan pencerelerden okuma salonuna denk gelen iki pencere büyük tutulurken, diğer iki pencere ise cephenin kuzey kanadında yer alan pencerelerle yaklaşık olarak eş büyüklüklere sahiptir. Ayrıca bu bölümde biri okuma salonuna denk gelen pencerelerin diğeri ise aynı cephede bulunan daha küçük ölçekli pencere olmak üzere iki adet kabara yer verilmiştir. Bu bölümde batı cephenin kuzey kanadında görüldüğü üzere pencere sövelerine dik uzanarak, sivri kemerli pencere silmeleri ile birleşerek sonlanan testere dişli bir silme bordürü ile çevrelenmektedir.

Kütüphane binasının Ulu Cami'ye bakan güney cephesi bodrum ve zemin kat ayrımını gösteren bir kaval silme ile iki bölüme ayrılmıştır. Bu silmenin altında kalan kısımda yer alan bodrumda iki adet basık yarım daire kemerli mazgal pencereye yer verilmiştir. Pencerelerin etrafında ise farklı uzunluklara sahip olan rustik taşlarla yapılan analı-kuzulu bir düzenleme görülmektedir. Silme hattının üzerinde ise okuma salonuna denk gelen bölümde batı cephenin güney kanadında yer alan büyük ölçekli ve sivri kemerli pencerelerin benzerleriyle karşılaşılmaktadır. Cephede pencerelerin sivri kemerli silmeleriyle birleşerek sonlanan testere dişi formlu bir bordür dikkati çekmektedir (Şekil 9).

⁹ Sütunçe: Yüksekliğine göre çapı çok az olan ince ve küçük sütunun ismidir. Bu tür sütunlar gotik mimaride deste sütunlar halinde bir ayak meydana getirmek üzere kullanılmışlardır. Türk mimarisinde kapı ve hücre ayaklarının köşelerine konulmuş olan ve kum saati denilen ince sütunlar, birer köşe sütunçesidir. bk. (Hasol, 1975, s. 474; Sözen ve Tanyeli, 2011, s. 287).

Şekil 9. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Güney Cephesi.

Kütüphane binasının doğu cephesinde de batı cephesinde görülen düzenlemelerin büyük ölçüde bir benzeriyle karşılaşılmasına rağmen plandan ve cephe düzenlemesinden kaynaklı birtakım farklılıklar görülmektedir. Benzer olan düzenlemelerin başında kütüphanenin güney kanadının batı kanadına göre beden duvarından daha fazla taşıntı yapmış olmasıdır. Ortada yer alan hol kısmının da her iki kanada göre daha batı cephede görüldüğü üzere içeri çekilmiş bir vaziyettir. Ayrıca süsleme programı, kullanılan kemer formları ve yapıyı belirli bölümlerde çevreleyen testere dişli silme kuşakları ile bodrum ve zemin kat ayrımını gösteren kaval silmede benzer diğer örnekler arasında ele alınabilir.

Batı cepheden farklı olarak doğu cephede kütüphane binasına girişi sağlayan kapı açıklığı güney kanadın beden duvarından taşıntı yapan kuzey cephesi üzerinde yer almaktadır. Taç kapı şeklinde düzenlenen bu kapı açıklığına dönerli bir merdiven yardımıyla ulaşılmakta olup, yarım daire kemerli bu kapıdan geçilerek kütüphanenin okuma salonuna girilebilmektedir. Yarım daire kemerli bu kapının üzeri sağır sivri bir kemerle çevrelenmiştir. Hem yarım daire hem de sivri sağır kemer yüzeyleri ile kapı sövelerinin yüzeysel basit silmelerle hareketlendirildiği görülmektedir. Sağır sivri kemerin hemen üzerinde yine basit bir silme ile çevrelenen ve batı cephedeki kapı açıklığında da görüldüğü üzere sarı mermer üzerine işlenen geometrik formlu geçmelerden meydana gelen kompozisyon yerleştirilmiştir. Geometrik formlu bu kompozisyonların arasında da bir kabarıya yer verilmiştir. Bu düzenlemenin hemen üzerinde ortada bir Türk bayrağı ve her iki yanında Osmanlıca kitabe kuşağı bulunmaktadır (Şekil 10-11).

Şekil 10. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Doğu Cephesindeki Giriş Açıklığının Üzerindeki Kitabe.

Bu kitabe kuşağında şu bilgiler yer almaktadır:

بیلگی یوردی
آفسرای والیسی
یوسف ضیا
۱۹۲۶ - ۱۹۲۴

Bilgi yurdu
Aksaray Valisi
Yusuf Ziya
1924-1926

Şekil 11. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Doğu Cephesi.

Kapı açıklığının bulunduğu bu cephe en dışta kapının sivri sağır kemerinde sonlanan testere dişi formunda bir bordürle çevrelenmektedir. Doğu cephenin güney kanadında ise dört adet pencere görülmektedir. Bu pencerelerden ikisi yatay kat ayrımı silmesinin altında kalarak bodrum kata denk gelmektedir. Basık yarım daire kemer formlu bu mazgal pencerelerin çevresinin rustik taşlarla yapılan analı-kuzulu bir düzenleme ile hareketlendirildiği görülmektedir. Yatay kat ayrımının üzerinde ise batı cephenin güney bölümü ve güney cephede de görüldüğü üzere sivri kemerli iki büyük pencereye yer verilmiştir. Pencerelerin hemen üzerinde ise iki adet kabara bulunmaktadır. Cephe en dışta pencere açıklıklarının sivri kemerleri seviyesinde testere formlu bir bordür ile çevrelenmiştir.

Doğu cephenin içeriye çekilen orta kısmında ise alt kotta birbirine simetrik olarak konumlandırılan basık kemerli iki pencere ve pencerelerin arasında da yine basık kemerli bir kapı açıklığı yer almaktadır. Bu pencere ve kapıların çevresinin rustik taşlarla çevrelediği görülmektedir. Bu bölümdeki kapıdan geçildiğinde kütüphanenin çocuk bölümüne girilebilmektedir. Yapının zemin kotunun günümüzde yükselmesinden ötürü bu kapı açıklığına bir basamak inilerek ulaşılabilmektedir. Kapı açıklığının hemen üzerinde ise bir bölümü kazınmış olmasına rağmen okunabilen ve kütüphanenin bodrum katının matbaa olarak eski kullanıma yönelik bir kitabe yer almaktadır (Şekil 12-13)¹⁰.

Şekil 12. Yapının Doğu Cephesindeki Bodrum Katın Giriş Kapısı Üzerinde Bulunan Matbaanın Kitabesi.

¹⁰ Aksaray'ın, TBMM'nin 20 Mart 1933 tarih ve 2197 sayılı kararı ile Niğde İl'ine bağlı bir kaza haline gelmesi, matbaanın ve Aksaray Vilayet Gazetesi'nin faaliyetlerinin sona ermesine neden olmuştur. Dahası matbaanın parçaları da sökülerek Niğde'ye taşınmıştır (Tekeli, 2008, s. 25, 80). Gül, matbaanın sonraki yıllarda bir süre kullanıldıktan sonra hurdaya çıkarıldığı, 2014 yılında terminal karşısındaki bir depoda bulunduğunu ve dönemin yetkililerinden bu tarihi makinanın kurtarılmasını teklif ettiğini belirtmektedir (Gül b, 2021, s. 271). Bu durumda Niğde'ye taşınan matbaa aletlerinin daha sonra tekrar Aksaray'a getirildiği anlaşılmaktadır.

Bu kitabede aşağıdaki bilgiler bulunmaktadır:

ولاية مطبعية
تاريخ تأسيسي ١٩٢٦

Vilâyet Matbaası
Târih-i tesisi 1926

Şekil 13. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Doğu Cephesindeki Bodrum Kata Giriş Kapısı.

Yapının doğu cephesinin orta kısmın üst kotunda ise yarım daire kemeri silmeyle belirginleştirilen üç adet pencereye bulunmaktadır. Pencerele arasında ve benden duvarından dışarı taşıntı yapan kuzey ve güney hacimlerin kesişim noktalarında yarım daire formulu kemerlerin oturduğu silmelerle hareketlendirilen sütunçelere yer verilmiştir. Sütunçelerin alt kotunda vazodan çıkar vaziyette betimlenen iri yapraklı çiçekler görülürken sütunçelerin sütun başlıklarında da kıvrım dal, iri yaprak ve çiçeklerden oluşan bitkisel formulu bir düzenlemeyle karşılaşılmaktadır.

Yapının doğu cephesinin kuzey kanadında da üç adet pencereye yer verildiği görülmektedir. Bu pencerelerden birisi bodrum kata denk gelmekte olup, yatay kat silmesinin altında yer almaktadır. Basık yarım daire kemerli olan bu mazgal pencere düzenleme açısından bodruma açılan diğer pencerelerle benzer özelliklere sahiptir. Yatay kat silmesinin üzerinde yer alan diğer iki pencere ise simetrisinde yer alan batı cephenin kuzey kanadıyla aynı özellikleri göstermektedir. Bu açıdan yarım daire kemerli sağır bir silme içerisine bitişik nizamda yerleştirilmiştir. Pencerele arasında ve yanlarında silmelerle hareketlendirilen birer adet sütunçeye yer verilmiştir. Sütunçelerin alt kotunda vazodan çıkar vaziyette betimlenen iri yapraklı çiçekler, üst kotunda ise sütun başlığının bulunması gereken bölümde iri yapraklı bitkisel formulu bezemelere yer verilmiştir. Yarım daire kemerli pencerelerin hemen üzerinde bir kabara, kabaranın üzerindeki sağır yarım daire kemerin üst bölümünde silmeler ile çevrelenen pano içerisinde ise makili hat ile Arapça olarak kelime-i tevhid yazmaktadır (Şekil 14).

Şekil 14. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Doğu Cephesinin Kuzey Kanadının Üst Kotunda Yer Alan Kelime-i Tevhid.

Bu kısımda da cephenin bir bölümünde en dıştan başlayarak, her iki yanındaki sütunçelerin yaklaşık olarak orta kısmına dik olarak devam eden ve pencerelerin sağır yarım daire formulu kemeri ile birleşerek sonlanan testere dişi formulu bir silme bordürü tarafından çevrelediği görülmektedir.

Son olarak, yapının kuzey cephesinde dört adet pencerenin görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu pencerelerin ikisi alt kotta bodrum kata denk gelirken, diğer iki pencere ise üst kotta ve zemin kata açılmaktadır. Birbirine simetrik ve paralel olan bu pencereler yatay kat silmesi ile birbirlerinden ayrılmaktadır. Alttaki pencereler mazgal tarzında olup, basık kemerli ve rustik tarzda uygulamalara sahiptir. Üstteki pencereler ise sivri kemerlidir. Pencerelerin üzerinde çatı saçağının ise hemen altında üst kısmı üçgen formlu dikdörtgen bir kartuşun yerleştirildiği görülmektedir. Bu kartuş silmeler ile sınırlandırılırken, içerisinde makili hat ile Arapça olarak yazılan İhlâs Sûresi görülmektedir (Şekil 15, 16).

Şekil 15. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Kuzey Cephesindeki İhlâs Sûresi'nin Yazılı Olduğu Kitabe.

Şekil 16. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Kuzey Cephesi.

Bu cephede de diğer cephelerde olduğu gibi en dıştan başlayarak kemer silmelerine bağlanan testere dışı formlu bir silme bordürü tarafından çevrelendiği görülmektedir.

Genel itibarıyla Aksaray İl Halk Kütüphanesi özellikle dış görünümüyle I. Ulusal mimarlığın genel özelliklerini taşıdığını söylemek mümkündür. Hem kütüphane binası olarak hem de ulusal mimarlık anlayışında Cumhuriyetin ilk yıllarında inşa edilmiş olması yapının değerini arttırmaktadır. Ülkemizde Ulusal mimarlık anlayışının etkin olduğu 1910-1930'lu yıllarda özellikle yapıların dış cephelerinde Anadolu Selçuklu ve Osmanlı mimari süsleme geleneğini yansıtan çok sayıda yapı inşa edilmiştir. Bu yapıların ortak özellikleri ise cephelerinde görülen taç kapıları, kemer formları, kitabelikleri, çinileri, kabara, sütun ve sütünce detaylarının yanı sıra geometrik ve bitkisel formlu tasarımlarında görülebilmektedir. Bahsi geçen her detayı yapıların cephelerinde görmek mümkün olmamakla birlikte, üslupsal açıdan eski süsleme geleneklerin dönemin önemli mimarları ve yerel ustaları tarafından yaşatılmaya çalışıldığı söylenebilir. En güzel örneklerini İstanbul, Ankara, Konya gibi büyük şehirlerde gördüğümüz I. Ulusal Mimarlık anlayışında inşa edilen yapıların örneklerini Aksaray gibi görece daha küçük bir yerleşim yerinde görülmesi de oldukça önemlidir. Aksaray kent merkezinde İl Halk Kütüphanesi dışında, Hükümet Konağı, Defterdarlık Binası, Adliye ve Jandarma İdare Binası, Aksaray Lisesi ve Vali Konağı I. Ulusal Mimarlık anlayışıyla inşa edilen diğer yapı örnekleridir. Farklı işlev ve planlarda tasarlanarak inşa edilen bu yapıların benzer ve farklı yönleri dikkat çekicidir.

Aksaray Lisesi ve Vali Konağı ile bosajlı (rustik) duvar örgü tekniği ve cephenin belirli bölümlerinde görülen kaval silmeler açısından İl Halk Kütüphanesi ile benzer özellikler göstermektedir. Ayrıca bazı yapıların cephelerinin muhtelif yerlerinde yer alan bitkisel formlu bezemeler ile kabara tasarımlarının da İl Halk Kütüphanesi ile benzer nitelikleri taşıdığı söylemek mümkündür. Hükümet Konağı'nın doğu cephesinin üst kotunda bulunan çinilerle yapılan süslemelerin İl Halk Kütüphanesi'nde görülmemekle birlikte bazı düzenlemeleri ile diğer yapılardan ayrılmaktadır. Bu düzenlemelerin ilki taç kapı formunda düzenlenen ve kütüphane binasına girişi sağlayan kapı açıklıklarındadır. Bir diğer düzenleme ise İl Halk Kütüphane binasının üç cephesinde görülen Osmanlıca olarak sülüs hat ile yazılan yapı kitabeleri ile Arapça olarak makili hat ile yazılan İhlâs Sûresi ve kelime-i tevhidlerdir. Bu kitabelerden birisi matbaa ile ilgilidir. Bu da yapının sadece kütüphane binası olarak kullanılmadığını aynı zamanda bir dönem matbaa olarak da birden fazla işlevde hizmet vermesi için inşa edildiğini göstermektedir.

İnşa edildiği günden günümüze kadar büyük ölçüde özgünlüğünü koruyabilen kütüphane binasının cephe duvarlarının belirli kısımlarında çatlama ve aşınmaların dikkat çekici boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bu durum yapının bulunduğu konum ve zemin kotunun yüksek olması nedeniyle doğu cephesindeki eğimli araziye doğru kaymasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin zaman içerisinde günümüz kullanımına yönelik olarak bazı değişikliklere uğradığı görülmektedir. Zaman içerisinde çatı kiremitleri değişmiş, güneydeki büyük okuma salonunun teknetonozunun altına düz tavan eklenmiş ve ihtiyaca yönelik basit düzenlemeler yapılmıştır. Ama en çok dikkati çeken durum her iki cephede kütüphanenin zemin katına girişi sağlayan kapılara ulaşımı sağlayan merdivende izlenmektedir. Eski fotoğraflarda taş korkuluk ve babalara sahip olan bu merdivenlerin günümüzde demir ferforje korkuluklarla yenilediği ve eski korkuluk babalarının gelişmiş güzel bir şekilde kapı açıklıklarının her iki yanına yerleştirildiği görülmektedir. Aksaray Hükümet Konağı, Defterdarlık Binası, Adliye ve Jandarma İdare Binası ile Vali Konağı gibi yapılarda da benzer taş korkuluk ve babaların bulunduğu eski fotoğraflarda görülebilmektedir. Ne yazık ki Vali Konağı dışındaki diğer yapıların İl Halk Kütüphanesi ile aynı kaderi paylaşarak benzer tarzda ferforje korkuluklarla yenilediği anlaşılmaktadır. Şehir merkezinde bulunan ve I. Ulusal Mimarlık üslubunda inşa edilen bu tarihi kütüphane binasının özgünlüğünün korunması ve gelecek kuşaklara aktararak kullanımına devam edilmesi önem arz etmektedir.

Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Temel Hizmetleri

Faaliyete geçtiği 1926 yılından itibaren sağladığı hizmetlerle şehre önemli katkılarda bulunan Aksaray İl Halk Kütüphanesi, günümüzde de bu katkılarını devam ettirmektedir. Kütüphane, temel hizmetlerinin yanı sıra dönemin değişen ihtiyaçlarına uygun olarak çeşitli amaçlarla kullanılarak şehrin çeşitli taleplerini karşılamıştır. Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin hizmete girdiğinde alt katının vilayet matbaası olarak kullanıldığını bilinmektedir. Kütüphanenin doğu cephesinde yapının alt katının giriş kapısının üzerindeki kitabe ve 29 Aralık 1926 tarihli Aksaray Vilayet Gazetesi'nin 11. sayısında çıkan haberde, bunu teyit etmektedir (Özer, 2019, s. 128, 137). Kütüphanenin alt katının matbaa olarak düzenlenmesi, binanın inşa edilme sürecinde önceden belirlenmiş bir plana göre gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, bina o dönemde hem kütüphane hem de matbaa olarak işlev gören ilk örneklerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Matbaa, faaliyette olduğu yıllarda oldukça aktif kullanılmıştır. Örneğin o dönem resmî gazete olan "*Aksaray Vilayet Gazetesi*" burada basılmıştır. Her hafta çarşamba günü basılan gazetenin ilk sayısı, 19 Ekim 1926'da çıkmıştır (Tekeli, 2008, s. 80; Gül b, 2021, s. 16). Yedi yıl yayım yapan gazete, matbaanın çalıştığı 1926-1933 yılları arasında toplam 325 sayı çıkarmıştır (Demiray, 2023, s. 46). Gazete, Latin alfabesinin kabulünden birkaç ay önce halkı yeni yazıya alıştırmak için 107. ve 112. sayıları arasında Osmanlı Türkçesi ve Latin alfabesi ile yazılan Türkçe'nin bir arada kullanıldığı bir basım gerçekleştirmiştir. Harf inkılabından sonra da 113. sayıdan itibaren tamamen günümüz Türkçesiyle basılmaya başlanmıştır. Şehrin yakın dönem hafızası olan Aksaray Vilayet Gazetesi, yayında olduğu 1926-1933 yılları arasında Aksaray'da yaşanan sosyal, kültürel, ekonomik değişimleri ve gelişmeleri incelemek ve değerlendirmek açısından önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir (Gül b, 2021, s. 16-17). Matbaada gazetenin basılmasının yanı sıra kitaplar, el ilanları, resmî kurumların ihtiyacı olan evraklar, broşürler ve makbuzlar da basılmıştır (Tekeli, 2008, s.80).

Aksaray İl Halk Kütüphanesi açıldığı ilk yıllarda halkı aydınlatmak amacıyla öğretmenlerin, doktorların ve Aksaray'ın mülki amirlerinin konferans verdikleri, çeşitli toplantıların ve törenlerin düzenlendiği bir kültür

merkezi olarak da hizmet vermiştir. Buna ek olarak nişan ve düğün merasimlerinin yapıldığı bir salon, misafirlerin ağırlandığı bir misafirhane işlevi de görmüştür (Tekeli, 2008, s. 80).

Kütüphanenin ilk açıldığı dönemde matbaa olarak hizmet veren bodrum katı, günümüzde çocuk kullanıcı bölümü hizmet vermektedir. Bunun yanı sıra bodrum katında internet erişim merkezini de bulunmaktadır. On adet bilgisayardan oluşan internet erişim merkezi, kullanıcıların elektronik ortamda ihtiyaç duydukları bilgiye ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla günümüzde hizmet vermektedir (Şekil 17-18).

Şekil 17. Yapının Bodrum Katındaki Çocuk Kitaplığı ve İnternet Erişim Merkezinin Genel Görünümü.

Şekil 18. Yapının İnternet Erişim Bölümünden Detay.

Binanın zemin katın ise yetişkin kullanıcı bölümü olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte kullanıcı hizmetler, teknik hizmetler ve yönetsel hizmet birimleri de aynı katta bulunmaktadır. Bu birimler faaliyetlerini yürütürken kullanıcıları olan halka en iyi şekilde sunabilmeyi amaçlamaktadır (Şekil 19-20).

Şekil 19. Yapının Zemin Katındaki Yetişkin Okuma Salonu.

Şekil 20. Yapının Zemin Katındaki Danışma ve İdareye Ait Odaların Genel Görünümü.

Kütüphanenin kullanıcı hizmetleri de danışma, ödünç verme işlemleri ve gezici kütüphane hizmetleri gerçekleştirmektedir. Kullanıcı hizmetleri kapsamındaki danışma hizmetleri, kütüphaneye gelen okuyucuların taleplerini dinleyerek kaynaklara ulaşmalarına yardımcı olmaktadır. Ödünç verme birimi ise kütüphaneye üye olan okuyucunun talep ettikleri kaynakları on beş günlük süre içerisinde iade etmek koşuluyla verilmesine yardımcı olmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Aksaray İl Halk Kütüphanesi, 2024 Yılı İstatistikleri

Kitap Sayısı	Üye Sayısı	Ödünç Verilen Kitap Sayısı	Toplam Kullanıcı Sayısı
39232	31572	29864	100353

Aksaray İl Halk Kütüphanesi 2018 yılından itibaren bir kütüphane memuru ve bir şoförün görevli olduğu, gezici bir kütüphaneyi bünyesinde barındırmaktadır. Gezici kütüphane şehir merkezine uzak yerleşim yerlerinde, dönüşümlü olarak on beş günde bir olmak üzere on ayrı durakta kullanıcılara hizmet vermektedir. Buna ek olarak araç, duraklarda bulunduğu süre zarfında kullanıcılara internete erişim imkânı da sağlamaktadır (Tablo. 2-3, Şekil. 21-22).

Tablo 2. Aksaray İl Halk Kütüphanesi Gezici Kütüphane Aracı 2024 Yılına Ait Bazı Veriler

Gezici Kütüphanedeki kitap sayısı:	4212
Gezici Kütüphanenin üye sayısı:	3932
Gezici Kütüphanenin ödünç verdiği kitap sayısı:	1173
Gezici Kütüphanenin toplam okuyucu sayısı:	1050

Tablo 3. Aksaray İl Halk Kütüphanesi Gezici Kütüphane Aracı 2024 Yılı Durak Programı

SIRA NO	GÜN	SAAT	GÖREV YERLERİ
1	Pazartesi	10.00-16.00	Saratlı Kasabası
2	Salı	10.00-16.00	Akin Köyü
3	Çarşamba	10.00-16.00	Bağlıkaya Kasabası
4	Perşembe	10.00-16.00	Aratol Mahallesi
HAFTA SONU TATİLİ			
1	Pazartesi	10.00-16.00	Hamidiye Mahallesi
2	Salı	10.00-16.00	Anadolu İHL
3	Çarşamba	10.00-16.00	Yeşilova Kasabası
4	Perşembe	10.00-16.00	Hırkatol Köyü

Şekil 21. Gezici Kütüphane Aracını, Durak Noktalarından Birinde Gösteren Görsel.

Şekil 22. Gezici Kütüphane Kullanıcılarının Genel Görünümü.

Kütüphanenin teknik hizmetler birimi, kullanıcılara sunulacak materyallerin düzenlenmesini, işlenmesini ve raflamasını gerçekleştirmektedir.

Kütüphanenin yönetsel hizmetlerinde idari bölüm, personel hizmetleri, iç hizmetler ve mali işler birimleri bulunmaktadır. İdari bölüm kütüphanenin resmî kurumlarla yazışmalarını yürütmektedir. Personel hizmetleri de kütüphane personelinin özlük işlemlerinin takibini yapmaktadır. İç hizmetler birimi ise, kütüphanenin genel bakım ve temizliğini yapmaktadır. Kütüphane hizmetleri için temin edilen ödeneklerin ilgili yasalara uygun bir şekilde gerekli harcamaların yapılması ve denetlenmesi de mali işler birimi tarafından gerçekleştirilmektedir.

Kütüphane görevlilerinden alınan bilgilere göre, kütüphanede bir müdür, beş kütüphaneci, üç kütüphane memuru ve bir hizmetlinin görev yapmaktadır. Kütüphane bünyesindeki bu görevliler, yukarıda bahsi geçen kullanıcı hizmetleri, teknik hizmetler ve yönetsel hizmetler birimlerinde vazifelerini icra etmektedirler. Ayrıca, kütüphanede 2015 yılına kadar 1300 adet el yazması eserin bulunduğu ancak bu değerli eserlerin bakım ve onarımı için mevcut imkânların yetersiz olması nedeniyle, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne nakledildiği bilgisi de elde edilmiştir.

Sonuç

Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından eğitim ve kültür alanında gerçekleştirilen reformların halk tabanına yayılmasını sağlamak için gerek yurt içindeki gerekse yurt dışındaki uzmanların görüşlerine başvurulmuştur. Bu uzmanların, eğitim alanındaki diğer önerilerine ek olarak özellikle ülkedeki kütüphanecilik faaliyetlerinin yetersizliğine yönelik raporlar sundukları görülmektedir. Bu nedenle kütüphanecilik faaliyetlerinin hız kazanması içinde bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Evkaf Nezareti bünyesindeki eğitim kurumlarıyla birlikte kütüphaneler de Maarif Vekâleti'ne bağlanarak resmi bir hüviyete sahip olmuştur. Bu düzenlemelerin akabinde ülkenin çeşitli yerlerinde kütüphane binaları inşa edilmeye başlanmıştır. Araştırmaya göre, Aksaray'ın 1926 yılında hizmete giren müstakil kütüphane binasıyla birlikte birçok ilden önce kütüphane binasına sahip olan illerden biri olduğu tespit edilmiştir.

Aksaray İl Halk Kütüphanesi, şehir merkezindeki Ulu Cami'nin yanına konumlanmış olup I. Ulusal Mimarlık üslubunda inşa edilmiştir. Binanın dış cephesinde etkileyici bosajlı duvar örgüleri dikkati çekmektedir. Süslemeleri ve bitkisel formlu bezemeleri, binanın özenle tasarlandığı göstermektedir. Bununla birlikte yazıtlar, kabaralar ve kaval silmeleri gibi detaylar, binanın mimari zenginliğini vurgulayan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, şehrin kültürel dokusuna uygun olarak tasarlanan kütüphanenin iç mekân düzenlemesi, mimari detayları, kullanıcılara ve ziyaretçilere tarihi bir atmosfer sunmaktadır.

Kütüphanenin hizmete girdiği 1926'dan bugüne çok amaçlı kullanıldığı saptanmıştır. Binanın zemin katı kütüphane hizmetlerini verirken bodrum katı ise matbaa olarak kullanılmıştır. Kütüphanenin iki yönlü kullanımı,

önemli bir örnek teşkil etmektedir. Dönemin ilk resmî gazetesi Aksaray Vilayet Gazetesi yedi yıl, haftada bir gün bu matbaada basılmıştır. Ancak 1933 yılında Aksaray'ın il hüviyetini kaybetmesiyle birlikte matbaa da kapatılmıştır. Matbaanın kapatılmasıyla gazetenin de yayın hayatı sona ermiştir. Gazetenin kapanması, Aksaray'ın sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik gelişim ve değişimlerini aktaran önemli bir kaynağın kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bu durum, halkın yaşanan olaylara dair güncel bilgilerden yoksun kalması, gelişmeleri takip edememesi ve kültürel etkinliklerden haberdar olamaması gibi sonuçları beraberinde getirmiştir.

Aksaray İl Halk Kütüphanesi, açıldığı ilk yıllarda çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapan bir kültür merkezi ve misafirhane olarak da hizmet vermiştir. Ancak günümüzde sadece kütüphane olarak faaliyet göstermektedir. Her yaş grubundan kent halkına, bünyesinde barındırdığı zengin kitap koleksiyonunu belli bir süreyle ücretsiz olarak kullanımına sunarak bilgiye erişimi teşvik etmekte ve okuma alışkanlığını desteklemektedir. Ayrıca kullanıcıların toplumsal, eğitimsel, kültürel ve bireysel gelişimine imkân sağlamaktadır. Herkese açık olmasına rağmen daha çok öğrenciler tarafından ders çalışma mekânı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu yönüyle Aksaray İl Halk Kütüphanesi, öğrencilerin eğitim ve öğrenme sürecinde destekleyici bir rol oynamakta, kullanıcıların informal eğitim sürecinde pay sahibi olmaktadır. Ayrıca kullanıcıların sosyalleşebildikleri bir merkez hüviyetinde olan kütüphane, yerel kültürün korunması ve sonraki nesillere aktarılmasına da önemli katkılar sunmaktadır.

Bunun yanı sıra kütüphane, merkezdeki kütüphane binasını kullanma imkanına sahip olmayan kullanıcılara yönelik olarak gezici kütüphanesi aracılığıyla hizmet sunmaktadır. Bu gezici kütüphane, belirli duraklarda mobil bir şekilde hizmet vererek okuma materyallerini hemen yanı başlarına getirmekte ve böylece kütüphane hizmetlerine erişimi daha geniş bir kitleye ulaştırmaktadır. Bu uygulama, kütüphane hizmetlerinin sadece belirli bir mekanla sınırlı kalmayarak toplumun farklı bölgelerindeki kullanıcılara da ulaşmasını sağlamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar, bu makalenin araştırma, yazarlık ve/veya yayın süreci ile ilgili herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Mali Destek

Yazarlar bu makalenin araştırılması, yazılması ve/veya yayınlanması için herhangi bir mali destek almamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Çalışmada etik dışı bir husus bulunmadığını, araştırma ve yayın etiğine özenle uyulduğunu beyan ederiz.

Yazar Katkı Oranı

Çalışma, araştırmacılar arasında eşit bir işbirliği ile yürütülmüş ve raporlanmıştır.

Etik Kurul İzni

“1924'ten bugüne bilgi yurdu: Aksaray İl Halk Kütüphanesi” başlıklı çalışma kapsamında herhangi bir anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, ya da başka görüşme teknikleri kullanarak katılımcılardan veri toplamadığımı, insan ve hayvanlar üzerinde deney, vb. yapmadığımı, kişisel verilerin korunması kanununu ihlal etmediğimi, sorumlu yazar olarak bu belgenin doldurulması noktasında diğer yazarları haberdar ettiğimi bildirir; Bu çalışmanın etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalardan olduğunu sorumlu yazar olarak beyan ederim.

Kaynakça

- Alaca, E. (2017). *Halk Kütüphanelerinde Yenilikçi Hizmet*. İstanbul, Hiperyayın.
- Alar, H. (2001). Kütüphaneciliğin Tarihçesi ve İlk Kütüphaneler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16, 295-308.
- Avcı, B. (2017). *Atatürk Dönemi Kütüphanecilik Faaliyetleri*. [Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü].
- BCA, 180-9-0-0/53-269-2/ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (BCA), 180-9-0-0/53-269-2.

- Bozdoğan, S. (2012). *Modernizm ve Ulusun İnşası (Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Cunbur, M. (1963). Türk Kütüphaneciliğinin Tarihsel Kökleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 12 (3-4), 105-116.
- Çapar, B. (1987). Halk Kütüphanesi Hizmetinin Yaygınlaştırılması ve Planlanması. *Türk Kütüphaneciliği*, 1 (2), 55-61.
- Demiray, O. (2023). *1926-1980 Yılları Arasında Aksaray Basını*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], Ulusal Tez Merkezi.
- Dewey, J. (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*. İstanbul, Maarif Vekilliği Devlet Basımevi.
- Erdal, Z. (2014). *Aksaray'da Türk Devri Mimarisi*. [Yayımlanmamış doktora tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], Ulusal Tez Merkezi.
- Eroğlu, B. (1990). *Bazı Örnekleri ile Anadolu'da Tarihi Türk Kütüphane Mimarlığı*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü], Ulusal Tez Merkezi.
- Eroğlu, B. (1998). *XVII-XIX. Yüzyıllarda İğ, Batı ve Güneybatı Anadolu'da Kütüphane Mimarisi*. [Yayımlanmamış doktora tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], Ulusal Tez Merkezi.
- Ersoy, O. (1966). *Halk Kütüphaneleri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara. Güven Matbaası.
- Gül, M. F. (2021a). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Aksaray (1908-1933)*. Konya, Adım Matbaacılık ve Ofset.
- Gül, M. F. (2021b). *Aksaray Vilâyet Gazetesi'nden Seçme Haberler*. Konya, Adım Matbaacılık ve Ofset.
- Hasol, D. (1975). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Keseroğlu, H. S. (2018). Halk Kütüphanesi Tarihi. Hüseyin Odabaş - Mehmet Ali Akkaya (Ed.). *Halk Kütüphaneleri Geçmişten Geleceğe Yönelimler ve Yeni Roller*. 11-33. İstanbul, Hiperyayın.
- Konyalı, İ. H. (1974). *Âbideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- Koşay, H. Z. (1960). Kütüphanelere Dair (I). *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*. 9 (1-2), 36-40.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. *Aksaray İl Halk Kütüphanesi*. <https://aksaray.kutuphane.gov.tr/TR-205165/-tarihce.html>.
- Oğuz, E. S. (2017). *Türkiye'de Kültür Politikaları ve Kütüphaneler*. İstanbul, Hiperyayın.
- Özer, M. (2019). *Aksaray İl Halk Kütüphanesi'nin Mimari Özellikleri ve Önemi*. 4. Uluslararası Aksaray Sempozyumu, Aksaray. s. 125-138.
- Soysal, Ö. (1987). Cumhuriyet ve Kütüphaneciliğimiz 1923'ten 1963'e. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Dergisi*, Sayı 1'den ayrı basım, s. 17-78.
- Sözen, M., & Tanyeli, U. (2011). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şenalp, L. (1974). Cumhuriyet Döneminde Kütüphaneciliğimiz. *Türk Kütüphaneciliği*, 23 (1), s. 38-47.
- Tangülü, Z., Karadeniz, O., ve Ateş, S. (2014). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemimizde Yabancı Uzman Raporları (1924-1960). *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 1895-1910.
- Tekdaş, E. (2018). *Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Aksaray Kenti ve Mimarlığı*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü]. Ulusal Tez Merkezi.
- Tekeli, O. (2008). *Aksaray Vilayeti Tarihi 1926-1933*. Aksaray, Yeni Aksaray Ofset.
- Yılmaz, B. (2003). Toplumsal İletişim ve Kütüphane. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 11- 29.
- Yüksel, E. U. (1979). *Aksaray I. Ulusal Mimari Örneklerinden İdari ve Kültürel Yapılar*. [Yeterlilik Çalışması, Konya, Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi].
- Yüksel, E. U. (1981). Niğde-Aksaray Kütüphanesi. *İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni*, s. 13-20.

EXTENDED SUMMARY

Following the establishment of the Republic of Turkey, the cultural reforms encompassed library services as well. With the enactment of the Tevhid-i Tedrisat Law (The Law of Unification of Education) in 1924, institutions such as schools, madrasas, and libraries were brought under the jurisdiction of the Ministry of Education. Subsequently, between 1924 and 1938, the government invited foreign experts to Turkey. These experts prepared a series of reports covering the Turkish education system and library services. Notably, in his report, American Professor John Dewey emphasized the need for a library room in every school building and the construction of independent library buildings in cities. Additionally, he recommended the establishment of mobile libraries to instill reading habits in children and their parents. Acting on these reports, the state placed special importance on libraries and began constructing library buildings across various parts of the country.

In this context, the Provincial Public Library was constructed in Aksaray, adjacent to the Ulu Mosque in the old city center, between 1924 and 1926 under the leadership of the then-governor Yusuf Ziya Günar. Built in the First National Architectural Style, the library building is one of the early examples in Anatolia in terms of its architecture and function. The structure features an asymmetrical plan in the north-south direction, including a basement and a ground floor. The building, notable for its use of bossage-cut stone and yellow marble, has a roof system made of traditional Turkish tiles. The ground floor is accessed via two doors found on the west and east facades, which are reachable by stairs. The central section of the building houses a hall, with rooms and storage areas for staff on the north side and libraries and reading rooms on the south side. The entrance on the west facade is designed in the form of a monumental gate, with a semi-circular arch surrounded by a blind pointed arch. The decorations and Ottoman inscriptions above the entrance are noteworthy. The arrangements on the east facade resemble those on the west facade, with the entrance also designed as a monumental gate with similar decorations and inscriptions. The windows on the facade feature different arch forms and sawtooth borders.

Since its opening, the Aksaray Provincial Public Library has provided various services to both the city and its users. It is known that the basement of the building, which came into service in 1926, was used as a printing press. The use of the basement as a printing press from the beginning suggests that this use was considered during the planning phase of the building. The printing press, operational between 1926 and 1933, not only provided various printing services but also printed the Aksaray Provincial Newspaper of the period. Published once a week on Wednesdays, the newspaper completed its run with a total of 325 issues. The newspaper, which was published for seven years, is considered an important data source for those researching the social, cultural, and economic developments of the period. Today, the part of the building that served as a printing press is used as a children's section and internet access center, while the ground floor serves adult users. The administrative units of the library are also located on this floor.

This historic building, which has provided multifaceted contributions to the city since its construction, also served as a venue for various social and cultural events such as meetings, conferences, engagement, and wedding ceremonies, thus becoming an important part of social life. As a result, it has become a meeting point for city residents, functioning not only as an information center but also as a social and cultural hub. It is known that until 2015, the library housed 1,300 manuscripts, but these valuable works were transferred by the officials to the Konya Yusuf Ağa Library due to insufficient facilities for their maintenance and repair.

Today, the Aksaray Provincial Public Library continues to serve the city's residents by providing access to information to people of all ages and professions. In addition to serving the city center, the library has expanded its service area since 2018 with a mobile library vehicle staffed by a librarian and a driver. This vehicle makes regular visits to ten different stops in remote settlements every fifteen days, bringing books to users in these areas. Furthermore, the vehicle provides internet access to users during its stay at these stops. In this way, the library extends access to information to both central and peripheral populations, significantly contributing to the cultural development of the community.

A literature review revealed that there is no standalone article that comprehensively examines the Aksaray Provincial Public Library in all its aspects. This research goes beyond general information by thoroughly examining the architectural features and history of the Aksaray Provincial Public Library. The study details the library's sociocultural contributions and architectural transformations. Using qualitative research methods, field studies were conducted, and detailed observations of the building were made.

Researching and preserving historical structures is crucial for transmitting cultural heritage to future generations. The preservation of these structures plays a critical role in helping societies understand their identity and history. People prove a strong connection to their history, forming their identity, with historical buildings playing an important role in this process. Library buildings stand out as structures holding significant information about a country's or city's educational and cultural history. Therefore, it is essential that such studies examining library buildings consider the structures from all perspectives and with a holistic approach. Such research should comprehensively evaluate not only the architectural features of the buildings but also their sociocultural contributions. In this way, the impact of libraries on society can be better understood, and these valuable structures can be more effectively passed on to future generations.